

УДК 94 (477)

Н. Є. Василенко

*Музей «Літературне Придніпров'я», відділ Дніпропетровського
національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького*

**ДО ІСТОРІЇ НАПИСАННЯ АВТОБІОГРАФІЧНОГО
РОМАНУ-ХРОНІКИ Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО «ЗА ЧУЖИЙ ГРІХ»**

На основі епістолярної спадщини академіка Д. І. Яворницького висвітлюється процес написання одного з найбільших прозових творів письменника, просліджуються автобіографічні моменти, визначається внесок письменника у розвиток української літератури кін. XIX – поч. XX ст.

Ключові слова: інтелігент, народник, письменник, роман-хроніка, Д. І. Яворницький.

На основе эпистолярного наследия академика Д. И. Яворницкого освещается процесс написания одного из самых больших произведений писателя, прослеживаются автобиографические моменты, определяется вклад писателя в развитие украинской литературы конца XIX – начала XX в.

Ключевые слова: интеллигент, народник, писатель, роман-хроника, Д. И. Яворницкий.

On the base of epistolary heritage of academician D. I. Yavornytsky the process of writing one of the most prosaic works of writer is highlighted. Autobiographical moments are traced and the contribution of the writer in the development of Ukrainian literature of the end of XIX – beginning of XX century is determined.

Key words: intellectual, populist, a writer, the novel-chronicle, D. I. Yavornytsky.

Глибоким реалізмом, гуманістичною спрямованістю позначений автобіографічний роман видатного українського історика Дмитра Яворницького «За чужий гріх» (1907). Щирим, душевним словом промовляє він до читача зі сторінок твору, розповідаючи про давно пережите і передумане, повертаючись думками у своє дитинство та юність [20].

У творчості Яворницького-прозаїка роман «За чужий гріх» є визначальним, він продовжує започатковану в повісті «Наша доля – Божа воля» (1901) [2; 3; 4] тему служіння високою гуманістичним ідеям в ім'я народу і розповідає про життя молодої людини 60–90-х рр. XIX ст., долю чесного і світлого душею інтелігента-народника Григорія Дурденка, вихідця з міщан, сина сільського богомаза. Пройшовши навчання в дяка, бурсі, університеті, здобувши освіту спочатку вчите-

ля, потім лікаря, сповнений великою любов'ю до людей і віруючи, що саме він здатен вказати селянству шляхи до кращого життя, Григорій самовіддано і безкорисливо працює на селі. Щодня він бачить страхиття селянського життя, що *люди «гинуть в убожестві, що стогнуть од голода, що звірють через велику, огурну і жорстоку боротьбу за шматок хліба»*. Чим більше доводилося Грицеві стикатися з життям, тим швидше у нього виникало переконання в марності своєї роботи, вкрадаються сумніви щодо справедливості праці земських діячів. Розчарований і втомлений до краю, усвідомлюючи своє безсилля в прагненні поліпшити життя народу своєю працею, ображений у своїх найкращих почуттях, позбавлений особистого щастя (пан Заславський не погодився на шлюб своєї дочки Олеси з земським лікарем), душевно розбитий через неправильно встановлений діагноз хворому, в напруженому психічному стані Гриць кінчає життя самогубством. Зіткнення гуманістичного світу особистості з пануючими суспільно-ідеологічними традиціями й настановами епохи становить основний художній конфлікт твору. Наукою та просвітою без економічної перебудови суспільства нічого не вдієш, хоч за цю справу беруться сміливі, енергійні, чесні в своїх намірах інтелігенти-народники.

Виходячи з назви, наскрізним у романі виступає поняття «чужого гріха», яке пов'язане з головним героєм і надає йому набагато глибшого, трагічно-символічного значення. Усе своє життя Гриць страждав за чужу моральну провину, «за чужий гріх», постільки був позашлюбною дитиною матері і змалку терпів її знущання, яка мстила синові за зрадника-батька. В кінці твору проблема «гріха» набуває більш узагальненого значення, як найвищої і неминучої відповідальності кожної людини і цілих поколінь перед історією, через покаяння і самовіддану працю в ім'я грядущого як найвищих форм духовного самоочищення і духовної спокути людини, роду, народу.

Твір носить виразно автобіографічний характер, що неодноразово підкреслював сам автор. Прообразом Грицька Дурденка, головного героя роману, був сам Д. Яворницький. В основу написання твору лягли враження дитинства та юності, які залишили глибокий слід в його душі: життя в рідному селі Сонцівка з батьками, перша дитяча дружба, навчання в семінарії та Харківському університеті, прагнення до знань, бідність, голодування у студентські роки, відсутність житла, переведення студента-відмінника вчитися на казенний кошт, прагнення власними силами здолати вади суспільства і знайти правду в житті, кохання до Єлизавети, доньки українського поета Я. Щоголева, на одруження з якою не одержав батьківської згоди. Про життєвий матеріал, який ліг в основу роману, йдеться в статтях М. Сумцова «До історії наукового впливу О. О. Потебні» [17] та В. Білого «Харківські вчені 80-х рр. в українській літературі» [1].

Цей твір можна вважати романом виховання кінця XIX – початку XX ст. У ньому простежено процес навчання і виховання головного героя, починаючи з самого дитинства: домашнє (батько, мати, дід-пасічник), початкове (у дядка), потім виховання молоді в середній (бурса) та вищій (університет) школах. Автор показав схоластичні, антигуманістичні й антипедагогічні методи навчання в дореволюційній школі, знущення над селянськими дітьми в бурсі, водночас розкриваючи початки формування у дітей, молоді світогляду, їх кмітливості і природний розум, переваги морально здорового виховання дітей у селянській родині. Розвиваючи традиції Марка Вовчка, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського, Лесі Українки, С. Васильченка, В. Стефаника, А. Свидницького, М. Помяловського, Д. Яворницький ставив собі за мету виховання своїми творами морально здорових людей, здатних боротися з соціальним злом, мріяв про кращі умови життя та навчання для дітей.

В українській літературі подібний образ інтелігента-народника мав своїх попередників. Зокрема, у І. Нечуя Левицького це Павло Радюк з повісті «Хмари» (1874), О. Кониського – Семен Жук з повісті «Семен Жук і його родичі» (1875), Б. Грінченка – Марко Кравченко з повісті «Соняшний промінь» (1890), М. Коцюбинського – Тихович з повісті «Для загального добра» (1895), І. Франка – Євген Рафалович з роману «Пережесні стежки» (1900) та ін. Але Д. Яворницький набагато оригінальніше підійшов до відтворення свого образу, закорінивши його майже виключно на автобіографічному ґрунті.

На початку роману письменник описує дитинство Грицька Дурденка. Дев'ятирічний хлопчик через призму свого світобачення розповідає про рідне село Сурківку на березі Дніпра, батька, матір, сестер, друзів, садочок, де часто пересиджував своє лихо – коли поб'є мати та настрахає батько. Його батько, Семен Сидорович Дурда, з діда-прадіда богомаз. Мати, Улита Михайлівна, дворянського роду, капітанова дочка, чим дуже пишалася, і в першу чергу перед чоловіком, що був простого коліна. Вже у самій родині Гриць відчував несправедливе ставлення до нього і до старшої сестри Олянки, постійно замислювався над цим і шукав відповіді. Чому ним понукають, карають за найменшу, навіть сестрину, провину, а її пестять та милують. Потім, як Грицько підросте і його відвезуть до міста вчитися в бурсі, він відчує на собі ще й тавро селюка, вихідця з простих селян в порівнянні з іншими бурсаками більш благородного походження, із заможних міщанських та панських сімей, буде терпіти кривду і від вчителів, і від учнів. Далі його чекатиме нужденне життя голодного студента університету, який прагнутиме одержати освіту, не маючи копійки за душею, тяжка праця земського вчителя та лікаря.

А поки що попри все Гриць живе у своєму світі, любить і тонко відчуває природу, милується красою Дніпра, із завмиранням у сер-

ці слухає народну пісню, розповіді діда-пасічника про минулі часи та незвичайні дива, любить бігати з товаришами в Дубову балку за селом, де діти пасли телят, цінує і поважає свого товариша Василя Сурменка, мріє плавати, літати, пізнавати нові, небачені світи. Він захоплюється грою у чумаків, що нібито їдуть у Крим по сіль мажами (возами). Серед його іграшок, дбайливо зібраних у торбинку, – гудзик від солдатського мундира, ухналь, що ним підковують коней, шкураторок від халяви зношеного батькового чобота, тонесенький, немов риб'яча луска, металевий дзвіночок. Він охоче навчається у дев'яностолітнього і вже кумедного від свого довгого віку дядка Мусія Мусійовича Трусія. За грою хлопчик по-дитячому забував і про кривду від матері, і про своє бажання плисти каюком (човном) до моря, а через море – до стовпів, що підпирають небо, як розповідав дід Корній Горовик, де страшні песиголовці чекають на жертву. Переживає перші дитячі образи, лицемірство Захарка Головченка, сусідського товариша, який вкрав спершу млиночок, а потім найбільшу коштовність і втіху з усього іграшкового скарбу – улюблений дзвіночок і не признався, а підло, підступно переніс провину на іншого, найкращого товариша Грицька – Василька, чесного і справедливого.

Тільки великий запас життєвих спостережень дозволив Д. Яворницькому змалювати досить детально широку й реальну картину з життя українського села кінця 70–90-х рр. XIX ст. – нужденне, убоге, безпросвітне з невмирущим прагненням до світла.

Цікава автобіографічними деталями та досить нелегка історія написання і надрукування твору. Важливим джерелом у її вивченні є дослідження М. М. Олійник-Шубравської [19; 21], Л. Скупейка [18] та епістолярна спадщина вченого, зокрема листування з діячами української літератури, культури, журналістами, видавцями К. Білиловським, Б. Грінченком, В. Науменком, Є. Чикаленком, Т. Романченком та ін. [6; 11].

Роботу над романом «За чужий гріх» Д. Яворницький розпочав 1900 р. у Москві, а закінчив і надрукував твір 1907 р. у Катеринославі. У квітні 1901 р. він повідомляв Б. Грінченку: *«На Ваше питання, що я тепер пишу, скажу, що я кілька урем'я овсі не міг писати, а оце почав нове оповідання «За чужий гріх» і уже написав 300 сторінок та ще думка розпочати четвертий том «Истории запорожских козаков»* [6]. Через декілька місяців у листі до Б. Грінченка від 23 жовтня 1901 р. він писав, що продовжує роботу над твором: *«Сам я тепер потроху та помаленьку шкрябаю оповідання «За чужий гріх», те, що почав писати ще торік»* [7].

Написавши частину роману, в середині 1902 р. Д. Яворницький припиняє роботу над ним. Причиною була негативна рецензія під назвою «Очерки новейшей малорусской литературы» на перший його

літературний твір – повість «Наша доля – Божа воля», який тільки-но з'явився друком. Стаття автора, який заховав своє справжнє прізвище під криптонімом «С. Р.», містила різкі випадки проти деяких українських письменників, зокрема і Д. Яворницького. Звичайно, він дуже боляче сприйняв таку негативну оцінку свого першого великого прозового твору, над яким він працював як майстер-ювелір, шліфуючи кожне слово, не один рік. Розчарування у власних письменницьких здібностях не полишали його тривалий час. *«Що до мого оповідання «За чужий гріх», то я його останні часи зовсім покинув: ніяк воно мені не подобається. Дедалі – я все більше і більше бачу, що у мене ані на що нема хисту, і хисту і кебети. А ще після того, як я вичитав рецензію на мій твір С. Р. в «Руських ведомостях», я зовсім упевнився, що у мене ані крихти немає талану літерата. Через те і немає охоти братись за оповідання та кінчати його»*, – так самокритично висловлювався Яворницький у листі до Б. Грінченка [8].

У вересні 1902 р. за порадою В. Науменка, який прочитав твір і дав схвальну оцінку, він повертається знову до роботи над романом. Уважно прислуховуючись до висловлених зауважень та порад, Д. Яворницький наполегливо працює над змістом, мовою та стилем твору, викидає глави про бурсу і додає нові, виправляє фрази, слова, прагнучи своїм твором «попрацювати задля української белетристики». Безперечно, його дуже хвилювала доля нового твору, тому по відношенню до себе як до письменника вчений був надзвичайно вимогливим, але й до сторонніх порад ставився з критикою, інколи твердо відстоюючи свою думку. У листі до В. Науменка він зазначав: *«Як виїде що-небудь добре, то пришлю Вам, як не виїде – покину... Можє, як би почав писати замолоду, то навів би, а тепер, як мені уже 47 год, то й пізенько таки трохи... Та ото ж краще що-небудь та робити, а ніж валяться і нічого не робити»* [9].

У квітні 1903 р. роман було закінчено, але ще до кінця грудня Д. Яворницький працював над твором, паралельно написавши ще й маленьке оповідання «Христос у серці чоловіка» і задумавши цикл оповідань про українське панство «Поміж панами». Всього було написано 855 сторінок. Вчений планував надрукувати його в часописі «Киевская старина». *«Оповідання «За чужий гріх» скінчив і певне віддам його до «Киевской старины» (так перекажіть і Науменку, і Чикаленку), та тільки зразу боюсь відсилати, бо не вважаю себе за доброго знавця української мови... Я тільки тоді і згоджусь надрукувати свого «Гріха», як Редакція передивитця мого рукопису та щиро і по правді покаже мені усі мої похибки і помилки»*, – ділився Яворницький з Б. Грінченком. Але його плани не здійснилися [10].

Надіславши рукопис до редакції і одержавши цілий ряд зауважень від В. Науменка та Є. Чикаленка, Д. Яворницький протягом усього 1904 р. старанно працював над правкою твору. У січні, коли

вже була готова перша частина твору, він пропонував редакторові віддати її до друку. В. Науменко настоював не поспішати, обіцяючи написати виважену рецензію на роман: *«Читати таку велику роботу, як Ваша, мені доводиться довго, бо читаю я її потрошку щодня, та ще й перечитую по два – по три рази. Тепер я вже її кінчаю читати і на днях почну вже виявляти свої думки на папері...»* [11].

Твір не друкували. У жовтні 1904 р. вчений продовжував роботу над правкою рукопису після редакторських виправлень. Зробивши чергову редактуру, він надіслав «За чужий гріх» до «Киевской старины» і, посилаючись на зайнятість підготовкою до XIII Археологічного з'їзду і брак вільного часу для продовження роботи над подальшою правкою рукопису, категорично зауважив Науменку: *«Оце ж я знову передивився усього мого рукопису «За чужий гріх» і знову виправив його, де треба. Ви вбачите самі, що чимало таки викинув із того, що мені Єв[ген] Харл[ампійович] Чикаленко підкреслив. Але всього я викинути ніяк незгожуюсь, наприклад, описанія природи я ні за що не викину, і Ви тутечки даремне мені нагадуєте про Чехова та про Горького. Нехай собі Чехов буде Чеховим, Горький Горьким, а я буду самим собою. Не можна ж і мені, через того Чехова та Горького, губити свій вид. Так оце, коли хочете, друкуйте, а не хочете, верніть, спасибі Вам, назад мій твір, то нехай він у мене ще полеже до счасливого часу»* [12].

Через декілька років Є. Чикаленко, згадуючи непохитність Д. Яворницького, писав йому: *«Я досі жалкую, що Ви не послушали мене, коли я казав Вам, що «За чужий гріх» треба пустити на добру віялку (вживаючи с[ільсько]-хаз[яйську] термінологію), аби одлетіла половина і зосталось саме зерно, якого там дуже багато та ще й дорідливого»* [13].

Протягом 1904-1905 рр., аж до початку 1906 р., роман залишався ненадрукованим. Поштовхом до його закінчення послугував лист від давнього друга К. Білиловського з Санкт-Петербурга, який високо цінував талант Д. Яворницького як письменника. З Катеринослава, куди Д. Яворницький переїхав 1905 р. на постійне місце проживання, вчений з радістю писав у лютому 1906 р., пропонуючи К. Білиловському прочитати рукопис твору: *«Я тут самотою, і нема у мене чоловіка, до якого б я поніс свої думки і розвіяв своє горе... дозволь мені надіслати тобі нове оповідання «За чужий гріх», щоб ти його вичитав усе... і сказав би мені своє щире і не лукаве слово»* [14].

Дізнавшись, що К. Білиловський нездужає, а до того ж виїжджає з Санкт-Петербурга до Петрозаводська на нове місце призначення і не має змоги швидко перечитати надісланий твір, Д. Яворницький звертається до нього з проханням передати «За чужий гріх» членам петербурзької української громади П. Саладилову або П. Стебницькому [15].

У березні 1906 р. П. Стебницький сповістив Д. Яворницького, що П. Саладилів передав йому прохання вченого перечитати роман і зробити відповідні зауваження, а К. Білиловський надіслав і сам рукопис. П. Саладилів на той час надовго виїхав з Санкт-Петербурга, а П. Стебницький погодився перечитати твір і висловити лише загальну думку земляка, постільки і часу мав обмаль для ґрунтовного опрацювання, та і не мав тієї фахової компетенції, як авторитетний К. Білиловський. Д. Яворницький просить негайно повернути рукопис. За браком часу П. Стебницький прочитав лише третю частину роману, зробивши на полях помітки олівцем.

П. Стебницький написав вченому листа, в якому виклав свої враження від прочитаного твору і деякі побажання щодо його доопрацювання. Він радив друкувати твір у «Киевской старине» частинами, а згодом випустити відбитку. *«Силу Вашого таланту – і велику силу – я бачу в мові, в тій умілості, з якою Ви користуєтесь скарбницею народньої лексики, живою криницею народнього слова... Я певний що колись виривки з вашого твору будуть заведені по українських школах в хрестоматії, як взірцеві»* [16].

Весною 1907 р. Д. Яворницький починає роботу над друкуванням роману. Через робітника катеринославської друкарні губернського правління, українського поета Трохима Романченка, він перевіряє частинами коректуру твору. Завдяки Романченку, обкладинка книжки була оздоблена кольоровим орнаментом (імітація народної вишивки в червоному та синьому кольорах). Друкування було закінчене 1908 р., хоч на обкладинці зазначено 1907 р.

Високу оцінку роману дав І. С. Нечуй-Левицький в рецензії, надрукованій в газеті «Киевские вести» (1910), відзначивши майстерність автора в змалюванні образів та підкреслюючи чистоту народної мови: *«...повесть Д. И. Эварницкого имеет своё значение в украинской литературе: в ней обрисован один из многих прежних народных, украинских националов, которые с самоотвержением служили краю и народу... Повесть написана очень чистым народным языком, и в ней встречается много южно-украинских слов, ещё никем не записанных, которые послужат к обогащению украинского словаря»* [5].

Відмічаючи жвавість, яскравість та м'якість мови твору, майстерність автора в описі картин природи, академік М. Сумцов уперше висловив думку про те, що роман має автобіографічний характер. У статті «До історії наукового впливу О. О. Потебні» він обґрунтував своє твердження: *«... Д. Еварницький заховав свої спогади про Потебню й інших професорів Харківського університету за часи його студентства в мало кому відоме оповідання «За чужий гріх»... Це про-*

сторі... оповідання, написане соковитою українською мовою, має автобіографічний характер. Персонажі оповідання – більш-менш портрети з живих людей, з котрими автор зустрічався на протязі свого життя, тільки під псевдонімами... Я тут найшов не тільки моїх власних учителів і товаришів по професурі, а навіть самого себе під назвою Донець-Залозного, і самого автора оповідання як колишнього могого учня і приятеля, під назвою Грицька Дурденка» [17].

На думку М. Сумцова, із викладачів Харківського університету 80-х років XIX ст. яскраво змальовано професорів Надлера (в романі – Карлсон), Петрова (в романі – Морев), Безсонова (в романі – Брикін). Та найцікавіша серед персонажів постать професора Хмари: *«Хто колись знав Потєбню як людину, як професора... запевне ствердив би, що малюнок Потєбні, зроблений Еварницьким, відповідає дійсності, не випадковий, хоч його і втиснуто в літературну форму. Таким Потєбня був насправді...».*

Спираючись на статтю М. Сумцова, В. Білий довів документально, що твір, у тій його частині, де змальовано навчання Гриця Дурденка в Харківському університеті, можна вважати за документальне джерело. У своїй статті «Харківські вчені 80-х років в українській літературі» він виклав результати своїх досліджень. Зібравши спогади сучасників та учнів професорів різних періодів про життя університету і його викладачів і зіставивши їх з текстом твору Яворницького, він виявив разючу подібність між ними. Це переконало вченого у тому, що Яворницький правдиво і об'єктивно змалював життя університету: *«...Яворницький, учень згаданих професорів, переказав свої студентські враження так, як вони склалися в нього; разюча подібність поглядів Яворницького до характеристики тих професорів, що у них лекції слухали й автори наведених цитат, доводить, що такі думки з приводу того чи іншого ученого були більш-менш поширені поміж студентів Харківського університету й не належали самому тільки Яворницькому. Це ще більше цінності надає певним місцям його повісті, що їх можна вважати за певний історичний документ» [1].*

Д. Яворницький як письменник залишив у романі власний кут зору на події, що відбувалися навколо нього і учасником яких був він сам. Він прагнув засобами художнього твору спробувати перевиховати людство, очистити духовний світ людини, рятуючи її душу, майбутнє.

Останнім часом з усієї художньої спадщини вченого перевидаано роман «За чужий гріх» та збірку прозових творів з тією ж назвою, до якої увійшли роман «За чужий гріх», повісті «Наша доля – Божа воля», «Поміж панами» [21; 22]. Уривки з роману, одне з оповідань повісті «Поміж панами» та декілька віршів увійшли до навчального

посібника-хрестоматії «Літературне Придніпров'я» (2005) та до антології літератури для дітей та юнацтва Придніпров'я «Сяєво жарптиці» (2009).

Бібліографічні посилання

1. Білий В. В. Харківські вчені 80-х років в українській літературі / В. В. Білий // Записки історично-філологічного відділу української Академії наук. – К., 1927, над. XII–XIV. – С. 204.

2. Василенко Н. Є. До історії написання повісті Д. Яворницького «Наша доля – Божа воля» (за епістолярними джерелами) / Н. Є. Василенко // Грані. – № 5. – 2005. – С. 48–51.

3. Єфремов П. Письменник-кольорист. До українського літературного руху на Катеринославщині / П. Єфремов // Записки історично-філологічного відділу УАН. – К., 1927. – С. 213–230.

4. Єфремов П. Белетристичні писання Д. І. Яворницького (З приводу 70-ліття з дня народження) / П. Єфремов // Зоря. – Катеринослав, 1925. – Ч. 12. – С. 25–26.

5. И. Л. «За чужий гріх» Д. И. Эварницкого / И. Л. // Киевские вести. – 1910. – № 39. – 8 февраля.

6. Лист Д. І. Яворницького до Б. Д. Грінченка від 21.04.1901 / Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького (далі: ЕСЯ). над. 4. – Д., 2005. – С. 53-54.

7. Лист Д. І. Яворницького до Б. Д. Грінченка від 23.10.1901. Там само. – С. 54.

8. Лист Д. І. Яворницького до Б. Д. Грінченка від 24.08.1902. Там само. – С. 55.

9. Лист Д. І. Яворницького до В. П. Науменка від 22.09.1902. Там само. – С. 142.

10. Лист Д. І. Яворницького до Б. Д. Грінченка від 05.05.1903. Там само. – С. 58.

11. Лист В. П. Науменка до Д. І. Яворницького від 22.05.1904 / ЕСЯ. над. 1. – Д., 1997. – С. 144.

12. Лист Д. І. Яворницького до В. П. Науменка від 16.10.1904 / ЕСЯ. над. 4. – Д., 2005. – С. 144.

13. Лист Є. Х. Чикаленка до Д. І. Яворницького від 15.02.1909 / ЕСЯ. над. 1. – Д., 1997. – С. 44.

14. Лист Д. І. Яворницького до К. О. Білиловського від 01.02.1906. / ЕСЯ. над. 4. – Д., 2005. – С. 42.

15. Лист Д. І. Яворницького до К. О. Білиловського від 19.03.1906. Там само. – С. 44.

16. Лист П. Я. Стебницького до Д. І. Яворницького від 28.04.1906 / ЕСЯ. над. 1. – Д., 1997. – С. 305-306.

17. Сумцов М. До історії наукового впливу О. О. Потебні / М. Сумцов // Наук. збір. Харківської наук.-дослід. катедри історії української культури. – Х., 1926. – Ч. 2-3. – С. 7-8.

18. Скупейко Л. Художня проза Д. І. Яворницького / Л. Скупейко // Київська старовина. – 1996. – № 1. – С. 19–27.

19. Шубравська М. М. Д. І. Яворницький (Літературний портрет) / М. М. Шубравська // Радянське літературознавство. – 1963. – № 6.

20. *Эварницкий Д. И.* За чужий гріх / Д. И. Эварницкий. – Екатеринослав, 1907.

21. *Яворницький Д. І.* За чужий гріх : [Роман] / Д. І. Яворницький // Передм., текстолог. підгот. і словник М. М. Олійник-Шубравської. – Х., 1993.

22. *Яворницький Д. І.* За чужий гріх: роман, повість, малюнки з життя / передм. Н. Є. Василенко. – Д., 2006.

Надійшла до редколегії 12.11.2010

УДК 94 (477)

О. В. Шумейко

Державний архів Дніпропетровської області

**ПІЗНАВАЛЬНЕ ТА ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ
ІСТОРИКО-ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО
«ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ СТАРОВИНИ»**

Аналізується пізнавальне значення та виховний вплив твору історичного змісту через художньо-образний засіб повідомлення інформації. На матеріалі книги «Із української старовини» відзначається внесок Д. І. Яворницького у всебічне вивчення історії українського козацтва.

Ключові слова: духовність, старовина, козацтво, січовики, загальнолюдські цінності, звичаї, патріотизм.

Анализируется познавательное значение и воспитательное влияние произведения исторического содержания посредством художественно-образного изложения информации. На материале книги «Из украинской старины» рассматривается вклад Д. И. Яворницкого во всестороннее изучение истории украинского казачества.

Ключевые слова: духовность, старина, казачество, сечевики, общечеловеческие ценности, обычаи, патриотизм.

The cognitive value and educating influencing of work of historical maintenance by means of artistically-vivid exposition of information is analysed in the article. On material of book «From Ukrainian old times» by the Dmitry Javornitsky deposit is examined in the comprehensive study of history of Ukrainian cossacks.

Key words: spirituality, old times, the cossacks, sechevyky, common to all mankind values, consuetudes, patriotism.

Видатний учений-історик Дмитро Іванович Яворницький і за своєю освітою, і за світоглядом був істориком і філологом, письменником, істориком-романтиком у зображенні українського козацтва.